

(1876-1935)

TÜRKÇÜLÜĞÜN TARİHİ GELİŞİMİ İÇİNDE YUSUF AKÇURA ve YAKLAŞIMLARI

Büşra ÜNAL MERT¹

(Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı
Anabilim Dalı).

Giriş

Yusuf Akçura'nın *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı eseri, yalnızca bir entelektüel muhasebe değil, aynı zamanda bir kimlik ve ideoloji inşa metni olarak kabul edilmelidir. 1928 yılında, Cumhuriyet'in henüz kuruluş sancılarını yaşadığı bir dönemde kaleme alınan bu eser, modern Türk milliyetçiliğinin düşünsel köklerini tarihselleştirme ve sistematize etme çabasının doğrudan ürünüdür. Akçura, bu çalışmasıyla hem bir tanık hem de bir kurucu olarak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte kimliğin nasıl yeniden

tanımlandığını göstermeyi amaçlamış; Türkçülüğün yalnızca ideolojik değil, tarihî ve kültürel bir zemin üzerinde nasıl geliştiğini ortaya koymuştur.

Akçura'nın metni, onun 1904 yılında Kahire'de yayımlanan meşhur *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesinin düşünsel devamı niteliğindedir. Ancak burada sadece üç siyasî eğilimin karşılaştırması değil; Türkçülüğün tarihsel sürekliliği, fikir babaları, örgütsel yapılanmaları ve yayın organları üzerinden gelişimi ele alınır. Bu yönüyle *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*, yalnızca bir tarih anlatısı değil, aynı zamanda ideolojik bir hafıza inşası ve Türk milliyetçiliğinin kurucu metinlerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Eserin ilk olarak Türk Ocakları'nın yayınladığı *Türk Yılı 1928* içinde neşredilmesi, onun dönemin kimlik politikalarıyla ne denli iç içe olduğunu da açıkça ortaya koyar.

Bu makale, söz konusu metni hem tarihsel hem düşünsel hem de yöntemsel bağlamları içinde ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma, öncelikle Yusuf Akçura'nın entelektüel serüvenini ve milliyetçilikle tanışma biçimini kronolojik olarak takip edecek; ardından eserin yazıldığı tarihî ortam, metinsel yapısı, tematik yoğunluğu ve teorik referansları ayrıntılı şekilde incelenecektir. Akçura'nın tarihsel materyalizme ve pozitivistliğe yakınlığı ile milliyetçilik teorileriyle kurduğu paralellikler, özellikle Gellner, Anderson ve Hobsbawm gibi düşünürlerle karşılaştırmalı biçimde analiz edilecektir.

Yine bu çalışmada, Akçura'nın Türkçülüğü tanımlarken yaptığı demokratik ve emperyalist ayrımın teorik derinliği sorgulanacak, Ziya Gökalp başta olmak üzere çağdaşı olan milliyetçi düşünürlerle farklılıkları ele alınacaktır. Ayrıca eserde sunulan figür portreleri, Türkçü kurumlar ve yayınlar üzerinden bir entelektüel gelenek oluşturma çabası çözümlenecek; bu çabanın Cumhuriyet'in resmî ideolojisine olan etkisi tartışılacaktır.

Çalışmanın temel yöntemi, tarihsel çözümleme ile kavramsal içerik analizi arasında kurulacak çok katmanlı bir yaklaşıma dayanmaktadır. Eserin içeriği yalnızca betimlenmekle kalmayacak, aynı zamanda dönemin siyasal-toplumsal koşullarıyla ilişkilendirilerek kavramsal ve yöntemsel çerçevede yeniden değerlendirilecektir. Böylelikle Akçura'nın metni hem tarihî belgelerin ışığında hem de çağdaş milliyetçilik tartışmalarıyla karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Yusuf Akçura'nın Hayatı ve Fikirsal Evrimi

Yusuf Akçura, yalnızca Türk milliyetçiliğinin kurucu fikir adamlarından biri değil, aynı zamanda çoklu aidiyetler ve entelektüel geçişler arasında şekillenmiş bir modern düşünür tipidir. 1876 yılında, Rusya İmparatorluğu'na bağlı Simbirk (bugünkü Ulyanovsk) şehrinde doğan Akçura, Kazan Tatarı bir aileye mensuptur. Henüz küçük yaşta babasını kaybedince annesi Bibi Jamal Hanım tarafından İstanbul'a gönderilmiş; böylece Rusya'daki Türk-İslam mirasından Osmanlı'nın çok kültürlü başkentine geçerek ilk kültürel kırılmasını yaşamıştır.

1. Çocukluk ve Osmanlı'daki İlk Eğitim Süreci

İstanbul'da önce Askerî Rüştiye'de, ardından da Harbiye Mektebi'nde eğitim gören Akçura, burada hem klasik askerî disiplinle hem de Batılılaşma çabalarıyla tanışmıştır. Harbiye yıllarında dönemin Jön Türk aydınlarıyla temasa geçmiş; bu temaslar onun sadece siyasi değil, entelektüel biçimlenişinde de belirleyici olmuştur. II. Abdülhamid yönetimine muhalif olan bu çevrelere yakınlığı nedeniyle 1897 yılında Trablusgarp üzerinden Fizan'a sürgün edilmiştir. Bu sürgün, onun düşünce dünyasında bir travmadan çok, derin bir kopuşun ve arayışın kapısını aralamıştır.

2. Sürgünden Kaçış ve Paris'teki Entelektüel Dönüşüm

Fizan'dan kaçarak önce Tunus'a, ardından Fransa'ya geçen Akçura, Paris'teki École Libre des Sciences Politiques'te siyasi bilimler eğitimi almıştır. Bu eğitim, onun düşünsel sistematığının temelini oluşturan pozitivist ve tarihselci yaklaşımla tanışmasını sağlar. Özellikle Auguste Comte'un pozitivizmi, Ernest Renan'ın din, millet ve medeniyet üzerine düşünceleri, Emile Durkheim'in sosyoloji anlayışı, onun milliyetçilik kavrayışını derinleştirir. Akçura bu dönemde, modernleşmenin yalnızca teknik değil, aynı zamanda tarihsel bir bilinç inşası olduğunu fark eder.

Paris'teki yılları, onu bir Osmanlı entelektüelinden çok, Avrupa'daki milliyetçilik kuramlarıyla donanmış bir düşünce sistematığına sahip entelektüel hâline getirir. Bu dönem, onun yalnızca Batı'yı tanıdığı değil, aynı zamanda "Doğu kimliğini" yeniden sorguladığı ve yapılandığı bir dönemdir.

3. "Üç Tarz-ı Siyaset": Kurucu Teorik Müdahale

1903'te Paris'ten Kazan'a dönen Akçura, kısa sürede siyasi yazılar kaleme almaya başlar. En çarpıcısı, 1904 yılında Kahire'de çıkan *Türk* gazetesinde yayımlanan "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı makaledir. Bu yazı, onun hem entelektüel cesaretini hem de kurucu vizyonunu ortaya koyar. Akçura burada Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük ideolojilerini karşılaştırmalı olarak değerlendirir ve üçüncü yolu—Türkçülüğü—geleceğin kaçınılmaz siyasi tercihi olarak önerir. Bu yaklaşım, yalnızca bir öneri değil, aynı zamanda bir analizdir: her bir ideoloji, tarihsel gelişim, sosyolojik zemin ve siyasi işlev açısından tartılır.

Bu makale hem Osmanlı aydınları arasında hem de Rusya'daki Türk okurlar arasında tartışma yaratır; böylece Akçura, sadece fikir üreten değil, tartışma açan, düşünsel bir kırılmaya neden olan bir figür hâline gelir.

II. Meşrutiyet Dönemi ve Türkçülüğün Kurumsallaşması

1908’de II. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte İstanbul’a dönen Akçura, entelektüel faaliyetlerine örgütlü bir boyut kazandırır. Önce Türk Derneği’nin (1908), ardından Türk Yurdu Cemiyeti’nin (1911) ve nihayet Türk Ocaklarının (1912) kurucuları arasında yer alır. Bu üç kurum, fikir üretimini örgütlenme, yayıncılık ve siyasal kadrolaşma ile birleştiren bir işlev görmüştür. Akçura, özellikle *Türk Yurdu* dergisinin yayın politikalarını yönlendirerek milliyetçi düşüncenin gündelik siyasetten ayrılarak daha derinlikli bir zeminde gelişmesini sağlamıştır.

Bu dönemde Ziya Gökalp ile iş birliği yapar; aralarındaki düşünsel farklılıklara rağmen, ortak bir entelektüel hedef olan Türk kimliğinin tanımı ve yaygınlaştırılması konusunda birlikte çalışırlar. Akçura için bu dönem, Türkçülüğün bir fikir olmaktan çıkarak kamusal söylem ve devlet politikasına dönüşme eşiğidir.

5. Cumhuriyet Dönemi: Akademikleşen Bir Düşünür

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Akçura artık yalnızca bir muhalif ya da aydın değil, doğrudan devletin fikir kadrolarının içinde biridir. 1923’ten 1935’teki ölümüne kadar İstanbul milletvekili olarak görev yapar. Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi ve Ankara Hukuk Mektebi’nde tarih dersleri verir. 1931 yılında Atatürk’ün direktifiyle kurulan Türk Tarih Kurumu’nun ikinci başkanı olarak görevlendirilir.

Bu dönemdeki çalışmaları, artık açık ideolojik tartışmalar yerine tarih yazımı ve eğitim yoluyla Türk kimliğinin kurumsallaşmasına yöneliktir. Millî tarih tezi, dil devrimi ve eğitim reformları gibi alanlarda doğrudan olmasa da fikirsel zeminde etkili olmuştur.

Eserin Yazıldığı Dönem ve Tarihsel Bağlam

1. 1920’lerin İdeolojik Miras Krizi

Yusuf Akçura’nın *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı eseri, 1928 yılında yayımlandığında, Türkiye Cumhuriyeti henüz ilk on yılını tamamlamamış, fakat köklü dönüşümler gerçekleştirmiş bir devlettir. Osmanlı’nın çok uluslu, çok dinli, çok kimlikli yapısı çökmüş; onun yerine dil, tarih, kültür ve yurttaşlık temelinde yeni bir ulus-devlet doğmuştu. Ancak bu devletin kurucu ideolojisi, yalnızca hukukî ve idarî reformlarla değil, aynı zamanda kültürel ve tarihî yeniden yazımla tahkim edilmek zorundaydı.

Akçura’nın eseri, işte bu ideolojik boşluğun doldurulması çabasında tarihsel meşruiyet sağlama amacı taşıyan bir metin olarak işlev görür. Özellikle Harf Devrimi’nin hemen ardından, geçmişin hem epistemolojik hem sembolik anlamda silinmekte olduğu bir dönemde kaleme alınmış olması, metne ayrı bir anlam kazandırır. Akçura burada yalnızca geçmişini anlatmaz; aynı zamanda geçmişin hangi versiyonunun yeni kimlik inşasına uygun olduğunu seçer ve sunar.

2. İdeolojik Üçlü: Osmanlıcılık – İslamcılık – Türkçülük

19. yüzyıl sonlarında Osmanlı'nın dağılma sürecinde baş gösteren kimlik krizine üç büyük ideolojik çözüm önerisi damga vurmuştur: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük. Akçura'nın 1904 tarihli *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesi, bu üç ideolojiyi mukayeseli biçimde ele alarak Türkçülüğü önerirken; 1928 tarihli *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*, bu seçimi tarihsel olarak haklı çıkarmaya çalışan daha derli toplu, sistemli ve belgeli bir metindir.

Osmanlıcılık, tüm unsurların eşit vatandaşlık çatısı altında birleşmesini önerse de Balkan Savaşları ve ardı ardına gelen ayrılımlarla geçerliliğini yitirmiştir. İslamcılık ise Halifelik kurumu üzerinden Müslümanları bir arada tutmaya çalışsa da Arap milliyetçiliği karşısında etkisini kaybetmiştir. Türkçülük ise bu iki ideolojiden farklı olarak, tarihsel, dilsel ve kültürel bir ortaklık temelinde yeni bir millet tahayyülü sunmuştur.

3. Cumhuriyet ve Tarih Yazımının İdeolojik İşlevi

Cumhuriyetin ilk yıllarında millî kimliğin inşası yalnızca pratik düzlemde değil, tarihsel hafızanın yeniden inşası yoluyla da sürdürülmüştür. Türk Tarih Tezi ve Dil Devrimi, bu sürecin kurumsal araçları olurken, Akçura gibi düşünürlerin metinleri bu sürecin entelektüel zeminini oluşturmıştır. *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*, bu bağlamda Cumhuriyet tarih yazımının temellerinden biri olarak okunmalıdır. Geçmiş yalnızca belgelemek değil, belli bir ideolojik tasavvur içinde seçerek ve düzenleyerek aktarmak amacı güder.

Bu noktada eserin Türk Ocakları tarafından yayımlanan *Türk Yılı 1928* içinde yer alması tesadüfi değildir. Türk Ocakları, bu yıllarda yalnızca bir kültürel örgüt değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in kimlik politikalarının üretildiği entelektüel merkezdir. Bu yıllıkta yer alan metinlerin büyük çoğunluğu, Türk tarihinin çeşitli evrelerine dair kurucu bir bakış açısı sunmakta; Akçura'nın ise doğrudan fikrî bir hareketin kroniği olarak öne çıkmaktadır.

4. Pan-Türkizm ile Cumhuriyet Milliyetçiliği Arasında Akçura'nın Konumu

Akçura, eserinde yalnızca Anadolu merkezli bir Türk kimliği değil, aynı zamanda coğrafi ve kültürel olarak daha geniş bir Türk dünyası perspektifi sunar. Bu durum, zaman zaman Pan-Türkist eğilimlerle Cumhuriyet'in içe dönük milliyetçiliği arasında bir gerilim yaratmıştır. Akçura, Kırım'dan Kazan'a, Taşkent'ten Bakü'ye uzanan Türk topluluklarını aynı tarihsel mirasın parçaları olarak değerlendirir. Ancak bu vurgu, dönemin resmî ideolojisi olan "Türkiye Türkleri" odaklı söylemle sınırlı bir ilişki kurar.

Bu bağlamda Akçura'nın yaklaşımı, iki yönlüdür: Bir yandan Osmanlı bakiyesinden sıyrılmış, dil ve tarih ortaklığına dayanan yeni bir Türk kimliği inşa eder; öte yandan bu

kimliği sadece Anadolu'ya hapsetmeyip tarihî Türk dünyasının parçası olarak konumlandırır. Bu yaklaşım, onun metninin hem kurucu hem de eleştirel olmasını sağlar.

5. Bir “Zamanlama Metni” Olarak Türkçülüğün Tarihî Gelişimi

Eser, yalnızca içerdiği bilgilerle değil, yazıldığı zamanla kurduğu stratejik ilişkiyle de anlam kazanır. 1928 yılı, yalnızca Harf Devrimi'nin yılı değil, aynı zamanda Türkiye'de modern vatandaşlık kavramının, millî eğitim sisteminin ve laik hukuk düzeninin kesinleşmeye başladığı bir zamandır. Böyle bir dönemde yazılan bu metin, geçmişin ideolojik bir süzgeçten geçirilerek yeniden yapılandırılması anlamına gelir. Akçura, tarih anlatısını geleceği kurgulamak için kullanır. Bu nedenle eserin tarihî yönü, aynı zamanda kuramsal bir projedir.

Eserin Yapısı ve Tematik İncelemesi

1. Metinsel Yapı: Katmanlı ve Derinlemesine Bir Anlatı

Türkçülüğün Tarihî Gelişimi adlı eser, klasik anlamda başlıklandırılmış akademik bir yapıdan ziyade, iç içe geçmiş temalarla örülü bir anlatı bütünlüğüne sahiptir. Metin; kısa bir önsözle başlayıp, ardından Türkçülüğün gelişim çizgisini tarihî, düşünsel ve kurumsal düzlemlerde aktaran bir içerik yapısı sunar. Eserin sonunda ise, Akçura tarafından idealize edilen Türkçü şahsiyetlerin kısa portreleri yer alır. Bu yapı, okuyucuya yalnızca bilgi değil, aynı zamanda bir fikrî silsile sunmayı amaçlar.

Metin şu üç ana kurgusal eksende ilerler:

1. Tarihî Arka Plan: Türkçülüğün ortaya çıkışını mümkün kılan toplumsal ve siyasal şartlar.
2. Fikri Temsilciler ve Yayınlar: Akımın şekillenmesinde etkili olmuş aydınlar, kurumlar ve yayın organları.
3. Kurumsal Tezahür: Türkçülüğün örgütsel boyutta somutlaştığı yapılar.

Bu üç eksen, metin boyunca kesişerek ilerler; dolayısıyla Akçura'nın anlatısı yalnızca kronolojik değil, aynı zamanda bağlamsal ve kavramsal bir süreklilik arz eder.

2. Tematik Katmanlar

Akçura'nın metni, yalnızca tarihî olayların kronolojik aktarımı değil, aynı zamanda belli başlı tematik alanlar etrafında şekillenmiş çok katmanlı bir fikir analizidir. Aşağıda bu temaların en belirgin olanları detaylı biçimde ele alınmaktadır:

2.1. Milliyetçilik Kavrayışı ve Millet Tasarımı

Metnin en belirleyici teması, milletin tanımı ve milliyetçiliğin gerekçelendirilmesidir. Akçura için millet, yalnızca bir etnik ya da dilsel topluluk değil; ortak bir tarih bilinci, kültürel miras ve siyasal ideal etrafında birleşen kolektif bir yapıdır. Bu tanım, Fransız devriminden sonra ortaya çıkan etnik-kültürel milliyetçilik anlayışıyla örtüşürken; Osmanlı'daki ümmetçi veya Osmanlıcı yaklaşımdan da keskin biçimde ayrılır. Dinin millet inşasında belirleyici değil, yardımcı bir unsur olduğunu ima eder.

2.2. Türklük Bilincinin Tarihsel Gelişimi

Akçura, Türkçülüğün kendiliğinden ortaya çıkmadığını, belli bir tarihsel evrim süreciyle şekillendiğini savunur. Metin boyunca, Türklük bilincinin uyanışına katkı sunmuş bireyler, düşünce hareketleri ve yayınlar sistemli biçimde aktarılır. Ahmet Vefik Paşa'dan Gaspıralı İsmail'e, Şemseddin Sami'den Ziya Gökalp'e kadar uzanan bir fikir zinciri inşa edilir. Bu anlatım tarzı, milliyetçiliği bir "teori" olmaktan çıkarıp bir tarihsel süreklilik hâline getirir.

2.3. Dil ve Kültürün Merkezî Rolü

Eserin birçok bölümünde, ortak dilin hem milletleşme süreci hem de kültürel bütünleşme açısından oynadığı belirleyici role dikkat çekilir. Akçura, Gaspıralı'nın "dilde, fikirde, işte birlik" ilkesini sadece slogan olarak değil, tarihsel bir hedef olarak değerlendirir. Farklı coğrafyalarda yaşayan Türk topluluklarının ortak bir yazı dilinde buluşturulması fikri, modern ulus-devlet anlayışının gereği olarak sunulur. Bu yönüyle eser, 1930'lu yıllarda yapılacak Dil Devrimi'ne de öncülük edecek teorik zemini hazırlar.

2.4. Kurumsallaşma ve Yayın Faaliyetleri

Akçura'ya göre bir fikrin kalıcılığı, ancak onun kurumsallaşmasıyla mümkündür. Bu nedenle, Türkçülüğün fikrîsel zemini kadar örgütsel çerçevesine de geniş yer ayırır. Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocakları gibi yapılar yalnızca birer dernek değil, aynı zamanda kimlik inşası sürecinin aktörleridir. Benzer şekilde, *Tercüman*, *Türk Yurdu*, *Ekinci* gibi yayın organları hem entelektüel etkileşimi hem de kolektif bilinç oluşumunu sağlayan araçlardır.

2.5. Aydın Figürlerinin Kolektif Portresi

Eserin sonunda yer alan figür portreleri, herhangi bir ansiklopedik liste değil, bilinçli bir seçimin ürünüdür. Akçura, bu şahsiyetleri Türkçülüğün oluşumuna sundukları katkı düzeyine göre değerlendirir. Her biri, belli bir temayı temsil eder:

- Gaspıralı İsmail: eğitim ve dil birliği,
- Ahmet Ağaoğlu: siyasi temsil ve basın,
- Ziya Gökalp: sosyolojik kurgu ve doktrinleşme,
- Necib Âsım: bilimsel tarih yazımı.

Bu figürler üzerinden Akçura, bireylerden bağımsız ama bireyler aracılığıyla şekillenen bir kolektif ideoloji mirası kurar.

3. Kavramsal Örgü: Meşrulaştırıcı ve Kurucu Bir Anlatı Biçimi

Akçura'nın metni, yalnızca “olanı anlatmak”la yetinmez; aynı zamanda “olması gereken”i tarihsel bağlam içinde meşrulaştırmayı amaçlar. Bu nedenle eser hem tarih yazımı hem ideoloji üretimi işlevi görür. Bu anlatım biçimiyle Akçura:

- Türkçülüğün geçmişini düzenler,
- Bugününü meşrulaştırır,
- Geleceğini tahayyül eder.

Bu üç işlev bir arada düşünüldüğünde, *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı metin yalnızca tarihsel değil, kurucu anlatılar arasında değerlendirilmelidir. Özellikle 1928 gibi simgesel bir yılda yazılmış olması, metne politik-toplumsal bir içerik kadar, ideolojik-epistemolojik bir yük de kazandırmaktadır.

Düşünsel Arka Plan ve Yöntem

1. Tarihselci ve Pozitivist Zemin: Bilgi Yapısının Arka Planı

Yusuf Akçura'nın düşünce sistemi, erken Cumhuriyet dönemi düşünürlerinin birçoğunda olduğu gibi pozitivist ve tarihselci temeller üzerine kuruludur. Özellikle Paris'teki *École Libre des Sciences Politiques*'te aldığı eğitim, onun entelektüel dünyasına Auguste Comte'un pozitivizmini, Ernest Renan'ın tarih ve millet anlayışını ve genel olarak Batı Avrupa'nın seküler entelektüel damarını taşımıştır.

Akçura, pozitivist düşünceye sadık biçimde, millet ve milliyetçilik gibi toplumsal olguları metafizik kategorilerle değil, tarihsel-toplumsal koşulların ürünü olarak ele alır. Ona göre, Türkçülük doğa yasası gibi evrensel bir hakikat değil, belirli tarihsel ve siyasal nedenlerin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkmış bir olgudur. Bu yaklaşım, eserde sıkça kullanılan “etki-tepki” mantığında somutlaşır: Osmanlıcılık ve İslamcılık başarısız olunca, Türkçülük tarihsel zorunluluk olarak belirir.

2. Tarihsel Materyalizm ile Temassız Yakınlık

Her ne kadar Marksist literatürle doğrudan temas hâlinde olmasa da Akçura'nın metninde yer yer tarihsel materyalist bir mantığın izleri görülür. Özellikle milliyetçiliğin toplumsal-ekonomik dönüşümlerle birlikte geliştiği fikri, klasik idealist tarih yazımı anlayışından uzak durduğunu gösterir. Ona göre, milletlerin ortaya çıkışı veya kimlik bilincinin gelişimi,

sadece “irade” ile değil, belirli tarihsel süreçlerin (savaşlar, göçler, siyasi çöküşler, modern eğitim vb.) sonucudur.

Bu yönüyle Akçura’nın yaklaşımı, Eric Hobsbawm’ın “icat edilmiş gelenek” kavramına ve Benedict Anderson’ın “hayal edilmiş cemaatler” teorisine sezgisel olarak yakındır. Akçura’nın, millet fikrini tarihsel süreç içinde şekillenmiş, sonradan oluşmuş bir bilinç olarak sunması; modernist milliyetçilik kuramlarının öncülü niteliğindedir.

3. Modern Milliyetçilik Kuramlarıyla Paralellikler

Akçura’nın düşüncesi, 20. yüzyılın ikinci yarısında sistemleşen modernist milliyetçilik teorileriyle dikkat çekici biçimde örtüşür. Aşağıda üç önemli kuramcıyla tematik paralellikler sunulmaktadır:

Kuramcı	Temel Görüş	Akçura ile Paralellik
Ernest Gellner	Milliyetçilik, sanayi toplumu ile birlikte zorunlu bir uyum ideolojisidir.	Akçura, Türkçülüğü imparatorluğun çözülüşü ve modernleşme ihtiyacıyla gerekçelendirir.
Benedict Anderson	Milletler, basın-yayın yoluyla “hayal edilmiş cemaatler”dir.	Akçura, <i>Tercüman</i> , <i>Türk Yurdu</i> gibi yayınları millet bilincinin taşıyıcıları olarak işler.
Eric Hobsbawm	Milletler, seçilmiş bir tarihî anlatı üzerinden inşa edilir.	Akçura, Türkçülüğün geçmişini yeniden kurgulayıp süreklilik anlatısı kurar.

Akçura’nın bu kuramcılarla eşzamanlı bir düşünsel temasta olmadığı açıktır; ancak onun sezgisel çözümlemesi, bu kuramların öncüllerinden biri olarak kabul edilmesini mümkün kılar.

4. Analitik-Betimleyici Yöntem: Anlatının Yapısal Mantiği

Akçura’nın metni, yalnızca tarihî bilgi sunmaz; aynı zamanda bu bilgiyi anlamlı kılacak bir analitik çerçeve içinde sunar. Anlatı, üç eksenle ilerler:

1. Tarihî bağlamın kurulması (neden-sonuç ilişkileriyle geçmişin aktarımı)
2. Aydın figürleri ve yayın organları aracılığıyla fikir tarihinin çizilmesi
3. Kurumsallaşma süreçlerinin belgelenmesi

Bu yapı, metne kronolojik olmaktan ziyade nedensel ve bütünsel bir kurgu kazandırır. Dolayısıyla Akçura’nın tarih yazımı, yalnızca olayların sıralanmasına değil; düşünsel kırılmaların, sürekliliklerin ve örgütsel gelişmelerin ilişkilendirilmesine dayanır.

5. Yöntemsel Sınırlılıklar: Dönemin Koşullarıyla Açıklanabilir Eksikler

Her ne kadar Akçura'nın yaklaşımı dönemine göre oldukça ileri düzeyde bir düşünsel sistematik sunsa da bazı yöntemsel sınırlılıklar göz ardı edilemez:

- Kaynak kullanımı ve atıf eksikliği: Modern akademik yazımın gerektirdiği dipnotlar, kaynakça sistematığı yoktur.
- Eleştirel tarafsızlık eksikliği: Ele alınan figürlerin tamamı olumlu biçimde sunulmuş, neredeyse hiç eleştirilmemiştir.
- Halk temsili yokluğu: Eser, halkın değil aydınların, entelektüellerin ve örgütlerin anlatısıdır.

Bu sınırlılıklar, eserin tarihsel bağlamı ve türsel pozisyonu göz önüne alındığında anlam kazanır. Çünkü *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*, modern anlamda akademik bir araştırmadan çok, entelektüel ideolojinin iç yazımıdır. Kurucu metinlerin çoğunda olduğu gibi, burada da amaç bilgi üretmenin ötesinde, kimlik inşa etmek ve süreklilik sağlamaktır.

Akçura'nın Türkçülük Tanımı

1. Türkçülüğün Kavramsal Konumlanışı: Seküler, Tarihî ve İnşa Edilmiş Bir Kimlik

Yusuf Akçura'nın metninde "Türkçülük", ne doğal ne de ezeli bir aidiyet biçimi olarak sunulur. Aksine, belli tarihsel şartların doğurduğu, zamanla gelişmiş ve düşünsel olarak biçimlendirilmiş bir siyasal kimlik inşasıdır. Bu yönüyle Akçura'nın Türkçülüğü, dini temelli ümmet tasavvurundan veya hanedana sadakatle tanımlanan Osmanlıcılıktan radikal biçimde ayrılır.

Akçura, Türk milletini tanımlarken şu temel unsurları öne çıkar:

- Ortak dil: Türkçülüğün çekirdeğini teşkil eder.
- Ortak tarih: Geçmişteki birlik duygusu ve mücadele hafızası.
- Ortak etnik-kültürel aidiyet: Irk temelli değil, kültürel süreklilik esaslı.
- Siyasal birlik arzusu: Milletleşme, devletleşmeyi meşrulaştıran ana damar olarak görülür.

Bu çerçeveye Akçura, Türkçülüğü modern ulus-devlet paradigmasıyla örtüşen, seküler, tarihsel ve ideolojik bir proje olarak tanımlar.

2. Demokratik Türkçülük ve Emperyalist Türkçülük Ayrımı

Akçura'nın metninde, dönemin Avrupa milliyetçiliklerinin aksine, dikkat çeken bir iç ayrım bulunur: demokratik ve emperyalist Türkçülük. Bu ayrım hem kuramsal bir ölçüt hem de ideolojik pozisyon bildirimi niteliğindedir.

a) Demokratik Türkçülük

- Bireylerin kendi tarihsel-kültürel kimliklerini özgürce ifade edebilme hakkını kabul eder.
- Başka halkların kültürel varlıklarını bastırmaz, çoğulculuğa teorik olarak açıktır.
- Dil, tarih ve kültür birliği temelinde dayanışmacı bir millet tahayyülü sunar.

Bu çerçeve, Gaspıralı İsmail'in "dilde, fikirde, işte birlik" anlayışıyla örtüşür. Akçura, bu anlayışı merkeze alarak Türkçülüğün barışçıl, dayanışmacı ve katılımcı versiyonunu teorik zeminine yerleştirir.

b) Emperyalist Türkçülük

- Tek merkezli, yayılmacı ve asimilasyoncu eğilim taşır.
- Farklı halkları bastırmayı veya Türkleştirmeyi hedefleyebilir.
- Ulus-devlet ideolojisinin sınırlarını aşarak etnik üstünlük fikrine dönüşebilir.

Akçura, bu yönelime karşı mesafeli durur. Onun metninde milliyetçiliğin saldırgan, yayılmacı biçimleri açıkça eleştirilmez; ancak ima yoluyla dışlanır. Bu ayrım, Türk milliyetçiliği literatüründe erken dönemlerde yapılmış en önemli normatif çerçevelemelerden biridir.

3. Ziya Gökalp ile Karşılaştırmalı Analiz

Yusuf Akçura ile Ziya Gökalp, modern Türk milliyetçiliğinin en önemli iki figürü olsalar da millet anlayışları, yöntemleri ve ideolojik pozisyonları bakımından dikkat çekici farklara sahiptir.

Başlık	Yusuf Akçura	Ziya Gökalp
Millet Tanımı	Dil, tarih ve kültürel aidiyete dayalı, seküler tanım	Kültürel senteze dayalı, halk inançları ve İslam mirasıyla bütünleşik
Yöntem	Tarihsel ve siyasal analiz	Sosyolojik modelleme ve kültürel kod çözümü
Pan-Türkizm	Sınırlı biçimde savunur; tarihsel birliğe vurgu yapar	Daha çok Anadolu merkezli "mefkurevi millet" anlayışı

Başlık	Yusuf Akçura	Ziya Gökalp
Din ile İlişki	Dini, bireysel aidiyet alanı olarak görür	İslam'ı kültürel aidiyetin bir parçası olarak millet tanımına dahil eder
Kurucu Metin	<i>Üç Tarz-ı Siyaset ve Türkçülüğün Tarihî Gelişimi</i>	<i>Türkçülüğün Esasları</i>

Bu farklara rağmen, her iki düşünür de Türkçülüğü modernleştirici ve seferber edici bir ideolojik çerçeve olarak değerlendirmiştir.

4. Kim Dahil Kim Hariç?: Dışlayıcılığın Sınırları

Akçura, Türkçülüğü tanımlarken, kapsayıcı bir millî şuardan söz etse de kimlik tanımının sınırlarını belirleme konusunda eleştiriye açıktır. Eserde, gayrimüslim halklar, Kürtler veya Anadolu'nun etnik çeşitliliği üzerine doğrudan bir tartışma bulunmaz. Bu yönüyle metin, çoğulculuğa teorik olarak açık görünse de pratikte kimlik sınırlarını belirsiz bırakır.

Bu “sessizlik” iki şekilde yorumlanabilir:

1. Taktiksel tarafsızlık: Dönemin siyasal hassasiyetleri nedeniyle açıkça dışlayıcı söylemlerden kaçınılması.
2. Pozitif tarafsızlık: Farklı kimlikleri dışlamadan, merkezî bir kimlik inşası denemesi.

Her iki durumda da metin etnik merkezilik üretmese de kimlik tanımını kültürel çoğulculuğa dayandırmaz. Bu da demokratik Türkçülük vizyonunu sınırlayan temel unsurlardan biridir.

5. Türkçülüğün Stratejik Konumlanışı: Tarihin Kılavuzluğunda Geleceği Kurmak

Akçura'nın Türkçülük tanımı yalnızca analitik değil, aynı zamanda stratejiktir. Türk milletinin geçmişini sistemleştirirken, geleceğe dair bir siyasal yön de tayin eder. Ona göre Türkçülük hem imparatorluk bakiyesinden çıkışın yolu hem de modernleşme projesinin ideolojik motorudur.

Bu tanım:

- Osmanlı'dan kopuşu gerekçelendirir,
- Cumhuriyet'in kültürel temellerini atar,
- Geniş Türk dünyasıyla teorik bir bağ kurar.

Bu çok yönlü konumlandırma, Türkçülüğün yalnızca bir siyasi görüş değil, çok katmanlı bir kimlik projesi olarak inşa edildiğini gösterir.

Türkçülüğün Aşamaları ve Temsilcileri

1. Tarihî Süreçte Türkçülüğün Üç Aşamalı Gelişimi

Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı eserinde Türkçülüğün ortaya çıkışını lineer bir olay dizisinden ziyade, katmanlı bir zihinsel ve kurumsal evrim süreci olarak kurgular. Ona göre Türkçülük şu üç ana evreyi geçerek bugünkü hâlini almıştır:

a) Kültürel Uyanış Aşaması (Öncül Dönem)

Bu evre, bireysel aydınların Türk dili, tarihi ve etnografyası üzerine yaptığı çalışmalarla başlar. Türklüğün yeniden keşfi ve tanımı esas meseledir. Bu dönem figürleri genellikle Osmanlı bürokrasisinin içinden çıkmış, Batılı eğitim görmüş ama klasik mirasa da vakıf kişilerdir.

b) Siyasal Uyanış Aşaması (Program Dönemi)

Türk kimliğinin yalnızca bir kültürel unsur değil, siyasal bir temsil biçimi olduğu fikri ön plana çıkar. Türkçülük, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk halkları arasında ortak bir bilinç üretmeyi hedefler. Bu aşamada gazete, dergi, cemiyet gibi araçlar devreye girer.

c) Kurumsallaşma ve Teşkilatlanma Aşaması (Uygulama Dönemi)

Türkçülük bir fikir olmaktan çıkar, kurumsallaşır. Türk Derneği (1908), Türk Yurdu Cemiyeti (1911) ve Türk Ocakları (1912) gibi yapıların kurulmasıyla fikrî seferberlik, örgütsel forma kavuşur. Akçura bu aşamada doğrudan etkin bir kurucu figürdür.

Bu sınıflama, Türkçülüğün tarihini doğal bir “ilerleme çizgisi” hâlinde sunarak hem süreklilik duygusu yaratır hem de düşünsel evrimin aşamalarını görünür kılar.

2. Öncü Figürler ve Temsil Ettikleri Zihin Katmanları

Akçura'nın portrelerini sunduğu kişiler, yalnızca biyografik anlamda değil, temsil ettikleri fikir düzeyleriyle de seçilmiştir. Her biri, Türkçülüğün farklı bir yönünü temsil eder.

■ Mustafa Celaleddin Paşa (Konstanty Borzecki)

Polonya kökenli bir Osmanlı subayı olan Celaleddin Paşa, *Les Turcs Anciens et Modernes* adlı eserinde, Türklerin tarihsel misyonunu Avrupa literatürü üzerinden savunmuştur. Akçura onu “dışarıdan gelen bir Türkçü” olarak değerlendirir; bu durum, fikrin evrensel gücüne yapılan bir vurguya dönüşür.

■ Ahmet Vefik Paşa

Osmanlı bürokrasisinin içinde, dil reformları ve Türk tarihi üzerine çalışmalarıyla öncü olan bir figürdür. *Şecere-i Türkî*'yi çevirmiş, Bursa'da tiyatro aracılığıyla halk eğitimi

yapmış ve dilin sadeleştirilmesi çabalarına öncülük etmiştir. Akçura'ya göre, "milletin dil üzerinden inşası" düşüncesinin ilk taşıyıcılarından biridir.

■ Şemseddin Sami

Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat gibi edebî metinleriyle tanınsa da asıl katkısı *Kamus-ı Türkî* gibi sözlük çalışmalarıdır. Onun için dil, yalnızca bir iletişim aracı değil, kimliğin belleğidir. Akçura, onu dilsel kimlik inşasının öncüsü olarak sunar.

3. İsmail Gaspıralı: Fikrî Temel, Eğitim ve Yayıncılık

Akçura'nın eserinde en fazla övgüyle andığı figür Gaspıralı'dır. Onu bir yayıncıdan çok daha fazlası, adeta Türkçülüğün zihinsel mimarı olarak resmeder. *Tercüman* gazetesi, yalnızca bir basın organı değil; kültürel reformun, eğitim seferberliğinin ve dil birliğinin taşıyıcısıdır.

Gaspıralı'nın "Dilde, fikirde, işte birlik" şiarı, Akçura için yalnızca romantik bir ideal değil; milliyetçiliğin maddî altyapısını inşa edecek bir proje önerisidir. Kadın eğitimi, seküler eğitim reformu ve laik yönetim anlayışıyla da Akçura'nın demokratik Türkçülük tasavvuruyla örtüşür.

4. Ahmet Ağaoğlu: İki Eksen Arasında Aydınlik Bir Köprü

Azerbaycan'da başlayan entelektüel serüvenini Türkiye'de sürdüren Ağaoğlu hem Doğu halklarını tanıyan hem Batı düşüncesine hâkim figürlerden biridir. Akçura onu "düşünce ile siyaset arasında köprü kuran bir düşünür" olarak takdim eder. Özellikle kadın hakları, laiklik ve liberal haklar konusundaki görüşleriyle, Türkçülüğün otoriter eğilimlerine karşı bir denge unsuru olarak görünür.

5. Ziya Gökalp: Doktriner Derinlik ve Sosyolojik Sistemleşme

Her ne kadar metinde doğrudan bir kuramsal karşılaştırma yapılmasa da Gökalp'in varlığı Akçura'nın portreleri arasında önemli bir yer tutar. Akçura, onun Türkçülüğü bir "millet mefkuresi" olarak sistemleştirdiğini teslim eder. Aralarındaki farkları önceki teorik düzeyde işlemez, ancak Gökalp'in katkısını görmezden gelmez.

Gökalp, düşünceyi kültüre, kültürü siyasete bağlayarak Akçura'nın tarih ve siyaset odaklı yaklaşımını tamamlayıcı bir hat kurar.

6. Necib Âsım ve Hamdullah Suphi: Bilimsel ve Retorik Boyutlar

- Necib Âsım, dil ve tarih alanındaki bilimsel araştırmalarıyla “Türkçülüğün akademik zeminini” kurmuştur.
- Hamdullah Suphi Tanrıöver ise Türk Ocakları’nın hitabet gücüdür. Onun konuşmaları, Türkçülüğün halk nezdinde karşılık bulmasını sağlar.

Akçura’nın bu iki ismi birlikte anması, Türkçülüğün hem entelektüel hem de kitlesel yüzünü yansıtmaya arzusunun göstergesidir.

7. Figürler Aracılığıyla Kurulan Kolektif Hafıza

Akçura’nın sunduğu figürler, yalnızca bireysel başarıları nedeniyle değil; Türkçülüğün farklı yönlerini temsil etmeleri bakımından kolektif bir anlam kazanır:

Temsil Ettiği Düzlem	Figür	Rolü
Eğitim ve Dil	Gaspıralı	Zihinsel birlik projesi
Siyasal Temsil	Ağaoğlu	Fikirden siyasete geçiş
Bilimsel Hafıza	Necib Âsım	Akademik rasyonalite
Halkla Buluşma	Tanrıöver	Retorik ve seferberlik
Kültürel Bellek	Vefik Paşa, Şemseddin Sami	Tarih ve dil birliği

Bu figürlerin ortaklaştırılması, Türkçülüğü sadece ideolojik değil, çok yönlü ve çok işlevli bir gelenek hâline getirir.

Eserin Etkisi ve Günümüze Yansımaları

1. Yayına Girdiği Dönemin Sembol Değeri

Yusuf Akçura’nın *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı eseri, 1928 yılında, Cumhuriyet’in kimlik politikalarının somutlaştığı kritik bir dönemde, Türk Ocakları’nın yayımladığı *Türk Yılı 1928* derlemesi içinde yayımlanmıştır. Bu bağlam, metnin yalnızca entelektüel bir analiz değil, aynı zamanda kurucu bir kimlik projesine entelektüel destek sunma amacı taşıdığını gösterir.

1928, aynı zamanda Harf Devrimi’nin yapıldığı yıldır. Yani Türkiye Cumhuriyeti, geçmişin yazılı kültürüyle bağlarını koparmakta; yeni bir dil, yeni bir tarih ve yeni bir millet tahayyülünü kurumsallaştırmaktadır. Akçura’nın eseri, bu zihinsel kopuşa tarihî bir süreklilik kurgusu kazandırmakta, “nereden geliyoruz?” sorusuna modernleşmeci bir yanıt önermektedir.

2. Türk Ocakları ve Türk Yılı Bağlamı İçinde Konumu

Eserin yayımlandığı *Türk Yılı 1928*, dönemin en seçkin milliyetçi aydınlarının makalelerini barındıran, tek seferlik ama kapsamlı bir yıllık olarak tasarlanmıştır. Bu yayının Türk Ocakları tarafından hazırlanmış olması, onun bir tür “ideolojik yıllık” niteliği taşımasına neden olmuştur.

Akçura’nın bu derlemede yer alması tesadüf değildir. O, zaten Türk Ocakları’nın kurucu figürlerinden biridir ve eseri bu yapının tarihsel meşruiyetini de kurmaktadır. *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*, bu anlamda hem içerik hem bağlam olarak, Türk Ocakları’nın ideolojik belleği işlevini üstlenmiştir.

3. Cumhuriyet’in Tarihsel Meşruiyetini Kuran Metinlerden Biri

Eserin temel işlevlerinden biri, Türkçülüğün Osmanlı sonrasında gelişen bir reaksiyon değil; Osmanlı içinde filizlenmiş, gelişmiş ve sistemleşmiş bir gelenek olduğunu göstermektir. Bu bağlamda metin:

- Cumhuriyet’in milliyetçi ideolojisine tarihsel kök sağlar.
- Milliyetçiliği İttihatçı birikimden koparmadan ama onu radikalleştirmeden aktarır.
- Pan-Türkist aşırılıklarla Türkiye merkezli modern milliyetçilik arasında denge kurar.

Dolayısıyla Akçura’nın metni, 1920’lerin sonunda Cumhuriyet’in kimlik mimarisine entelektüel bir zemin hazırlamış; bu kimliğin sadece politik değil, tarihsel ve kültürel bir meşruiyet içinde yeniden üretilebileceğini göstermiştir.

4. 1978 Baskısı ve Akademik Dolaşıma Girişi

Eserin ikinci büyük yayını, 1978’de Latin harflerine aktarılmış hâliyle yapılmıştır. Bu baskı, Akçura’nın doğumunun 100. yılı vesilesiyle düzenlenmiş ve metnin hem akademik hem entelektüel dolaşıma yeniden kazandırılmasını sağlamıştır.

Bu yeni baskı, yalnızca metni güncellemekle kalmamış, aynı zamanda:

- *Türk milliyetçiliği üzerine çalışan araştırmacılara birincil kaynak sunmuştur,*
- *Cumhuriyet ideolojisinin erken evrelerine ilişkin entelektüel bellek üretmiştir,*
- *Türkçülüğün farklı versiyonlarını karşılaştırmak isteyen araştırmacılar için sağlam bir kurucu metin hâline gelmiştir.*

5. Akademik Literatürdeki Yeri ve Kullanımı

Akçura'nın bu eseri, özellikle 1980 sonrası Türk düşünce tarihi, milliyetçilik kuramları ve kimlik inşası konularında çalışan araştırmacılar tarafından sıkça referans alınan birincil kaynaklardan biri hâline gelmiştir. Başlıca akademik kullanımları şunlardır:

- Milliyetçilik Teorileriyle Karşılaştırma: Gellner, Anderson ve Hobsbawm gibi kuramcılarının modernist yaklaşımlarıyla paralellikler kurulmuştur.
- Cumhuriyet'in Kurucu Metinleri İçinde Konumlandırma: Üstel, Ersanlı, Landau gibi araştırmacılar, eseri Türk kimliğinin devlet eliyle inşası sürecinin parçası olarak yorumlamıştır.
- Pan-Türkist Literatürle Diyalog Kurma: Georgeon ve Oba gibi isimler, metni Rusya'daki Türk hareketlerinin merkezinde okumuşlardır.

Bu bağlamda *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*, yalnızca bir ideolojik metin değil, akademik literatürde yaşayan ve yorumlanan bir düşünce metnidir.

6. Sınırlı Ama Derin Etkili Bir Metin

Metin, hiçbir zaman geniş halk yığınları üzerinde doğrudan bir etki yaratmamıştır. Bunun başlıca nedenleri:

- Dili, hedef kitlesi ve içerik seviyesi bakımından aydınlara hitap etmesidir.
- Kurumsal dolaşımı dar ama stratejik olarak konumlandırılmış çevrelerle sınırlı kalmıştır.
- Popüler milliyetçi sloganlar üretmekten ziyade teorik çerçeve sunmasıdır.

Bu nedenlerle, *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* daha çok entelektüel çevrelerde iz bırakmış, halk düzeyinde değil, elit düzeyde kurucu olmuş bir metin olarak kalmıştır.

Eleştirel Değerlendirme

1. Metnin Güçlü Yönleri

a) Kurucu Tarih Anlatısı Olarak Gücü

Akçura'nın metni, herhangi bir ideolojik savunudan öte, tarihî bir süreklilik kurma çabası açısından değerlidir. Türkçülüğü aniden ortaya çıkmış bir siyasi tepki değil, entelektüel olarak gelişmiş ve aşamalar hâlinde olgunlaşmış bir ideoloji olarak ele alır. Bu yaklaşım, sadece savunulan düşünceye değil, onun tarihsel meşruiyetine de hizmet eder.

b) Entelektüel Temsil ve Hafıza Kurumu

Metin, Türkçülüğü temsil eden bireyleri sadece biyografik aktarımlar olarak değil, düşünce tarihi içinde yer alan ideolojik taşıyıcılar olarak işler. Bu yaklaşım, bireysel katkıların kolektif bir düşünce zincirine dönüştürülmesini sağlar. Figürlerin seçimi bilinçlidir ve temsili değer taşır.

c) Kuramsal Sezgi Derinliği

Akçura'nın teorik sezgileri, 20. yüzyılın ikinci yarısında geliştirilen modernist milliyetçilik kuramlarıyla dikkat çekici bir örtüşme içindedir. Gellner'in kültürel normlarla toplumsal yapı arasındaki uyum tezi, Anderson'ın basın-yayın merkezli cemaat tahayyülü ve Hobsbawm'un "icat edilmiş gelenek" yaklaşımı, Akçura'da sezgisel biçimde mevcuttur. Bu da metne tarihsel öngörü gücü kazandırır.

d) Demokratik Türkçülük Vurgusu

Akçura'nın açıkça olmasa da örtük biçimde dışlayıcı, tekil ve hiyerarşik bir milliyetçilik yerine kültürel ortaklık temelinde bir birlik tasarımı sunması, onu dönemin bazı aşırı eğilimlerinden ayırır. Bu, metnin hem etik hem de siyasal olarak daha dengeli olmasını sağlar.

2. Metnin Sınırlılıkları

a) Kaynaklandırma ve Dipnot Eksikliği

Metin, sistemli bir kaynak dizini, dipnot sistemi veya atıf düzeni içermez. Bu durum, eserin akademik düzlemde yöntemsel bir eksiklik taşımasına neden olur. O dönemin yayıncılık standartları göz önüne alındığında bu anlaşılır bir durum olsa da metnin günümüzdeki akademik kullanılabilirliği açısından sınırlayıcıdır.

b) Eleştirel Mesafeden Yoksun Figür Değerlendirmeleri

Metinde ele alınan figürlerin neredeyse tamamı idealize edilmiştir. Gaspıralı, Gökalp, Ağaoğlu gibi isimlerin fikrîsel çelişkileri, eleştirilebilir yönleri ya da döneme dair sınırlılıkları metin boyunca hiç sorgulanmaz. Bu durum, anlatının bir düşünsel anma metni hâline gelmesine neden olur.

c) Halk Katmanlarının Yokluğu

Metin, tamamen aydınlar, yayıncılar ve kurumlar etrafında döner. Türkçülüğün halk nezdinde nasıl karşılandığı, bu fikrin tabana nasıl yayıldığı, yerel tepkiler veya kültürel dirençler gibi toplumsal düzeydeki süreçler anlatıya dahil edilmemiştir. Bu yönüyle metin, elitist bir kurucu hafıza formunda kalır.

d) Çoğulculuk ve Kimlik Farklılıkları Konusunda Sessizlik

Eserde, gayrimüslimler, Kürtler, Aleviler ya da Araplar gibi Osmanlı bakiyesindeki diğer gruplara dair hiçbir referans yer almaz. Bu durum, metnin dışlayıcı olduğu anlamına gelmez; ancak kimlik sınırlarının bilinçli biçimde belirlenmemiş olması, onu sessizce homojenleştirici bir yaklaşıma yaklaştırır. Bu tür sessizlikler, tarih yazımında stratejik olabilir ama teorik olarak sınır üretir.

3. Akademik Türsellik Açısından Pozisyonu

Türkçülüğün Tarihî Gelişimi, klasik anlamda ne bir bilimsel monografi ne de saf ideolojik bir manifestodur. Bu ikilik onu bir melez tür hâline getirir:

- Akademik bilgiyle ideolojik amaç örtüşür,
- Tanıklık ile kurgulama birlikte yürür,
- Tarih yazımı ile kurucu anlatı arasında yer alır.

Bu türsel yapı, esere hem zenginlik hem de belirsizlik kazandırır. Akademik olarak kullanıldığında açıklanması, ideolojik olarak sahiplenildiğinde eleştirilmesi gereken bir yapı sunar.

4. Bugünle Etkileşimi: Tarihsel Değer, Güncel Risk

Eser, bugünkü milliyetçilik tartışmalarında hâlâ başvurulacak bir metin olmakla birlikte, bağlamından koparıldığında araçsallaştırılma riski taşır. Türkçülüğün radikal versiyonlarına teorik zemin sunma amacı taşımayan bu metin, modern çoğulculuk karşısında dikkatli okunmalıdır.

Bu nedenle, Akçura'nın metni çağdaş okumalar için ancak:

- Tarihsel bağlamı içinde,
- Normatif iddialarının sınırları bilinerek,
- Figürlerin temsil değil katkı düzeyinde kavranması koşuluyla değerli bir kaynak olarak kalır.

SONUÇ

Yusuf Akçura'nın *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı eseri, yalnızca bir tarih anlatısı değil, aynı zamanda bir fikrî gelenek inşası, bir ideolojik meşruiyet metni ve bir entelektüel temsil manifestosu olarak değerlendirilmelidir. 1928 yılında kaleme alınmış olması, eseri sıradan bir düşünce yazısından ayırarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kimlik kurucu metinlerin başında gelen stratejik bir anlatı hâline getirir.

Akçura bu çalışmasında, Türkçülüğün bir fikir olarak nasıl ortaya çıktığını, hangi düşünsel kaynaklardan beslendiğini, kimler tarafından temsil edildiğini ve nasıl kurumsallaştığını tarihsel bir süreklilik içinde gözler önüne serer. Böylece Türkçülüğü bir “tepki ideolojisi” olarak değil, modernleşme sürecinin zorunlu bir sonucu olarak sunar. Bu yönüyle eser hem düşünsel hem siyasal hem de tarihsel bir katman taşır.

Metin boyunca Akçura’nın yaklaşımı, tarihselci ve pozitivist bir tutumla şekillenmiştir. Milliyetçilik onun için metafizik değil, tarihsel ve toplumsal bir olgudur. Bu bakımdan eser, yalnızca Türkçülüğün içeriksel hatlarını çizmekle kalmaz; aynı zamanda bu ideolojinin neden tarihsel olarak zorunlu hâle geldiğini açıklamaya çalışır. Gasıralı İsmail’den Gökalp’e, Ağaoğlu’ndan Vefik Paşa’ya uzanan figür zinciri, bu fikrî gelişimin somut taşıyıcıları olarak sunulmuştur.

Buna karşın metin, eleştirel olarak değerlendirildiğinde, halk katmanlarının dışlandığı, kimlik çoğulluğunun yeterince tartışılmadığı, figürlerin idealize edildiği ve yöntemsel sistematığın akademik ölçütlerle sınırlı kaldığı noktalar da barındırır. Bu eksiklikler, dönemin yayın koşulları ve metnin ideolojik pozisyonu ile açıklanabilir.

Bugün bu eser, modern milliyetçilik teorileriyle karşılaştırmalı biçimde okunduğunda hem erken bir öncül hem de yerel bir özgünlük örneği olarak değer taşımaktadır. Gellner, Anderson ve Hobsbawm gibi kuramcıların kavramsallaştırmalarından önce, Akçura milletin tarihsel, kültürel ve siyasal düzeyde inşa edilen bir form olduğunu sezgisel biçimde ortaya koymuştur. Bu sezgi, Türk düşünce tarihinde benzersizdir.

Sonuç olarak, *Türkçülüğün Tarihî Gelişimi* adlı eser, yalnızca Akçura’nın fikir dünyasının değil, aynı zamanda Türkiye’de modern kimlik inşasının teorik temellerinin izini sürebilmek açısından da vazgeçilmezdir. Hem birincil kaynak hem teorik tartışma metni hem de entelektüel tarih belgesi olarak çok yönlü okunmayı hak eder.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar:

- Akçura, Y. (2015). *Üç Tarz-ı Siyaset*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akçura, Y. (2007). *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları.

İkincil Kaynaklar:

- Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, T. (2002). *Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.

- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve Tarih: Türkiye’de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929–1937)*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Gellner, E. (1992). *Milliyetçiliğe Bakmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Yusuf Akçura: Türk Milliyetçiliğinin Kuruluş Sürecinde Bir Aydın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hanioglu, M. Ş. (2008). *A Brief History of the Late Ottoman Empire*. Princeton: Princeton University Press.
- Hobsbawm, E. J. (1996). *Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Landau, J. M. (1981). *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*. Bloomington: Indiana University Press.
- Üstel, F. (1997). *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2024). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.